

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

CONSTITUTIONALLY LEGAL PROTECTION OF THE SOCIAL RIGHTS OF CITIZENS IN THE CONDITIONS OF THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW

Кулініч О.О., к.ю.н., доцент,
завідувач кафедри теорії держави та права

*Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Стаття присвячена висвітленню питання захисту соціальних прав громадян, умов які спричинили певні обмеження у зв'язку з введенням в дію правового режиму воєнного стану, впливу цих обмежень на конституційні права людини та громадянина в особливих умовах. На сьогоднішній день, на законодавчому рівні нашої держави закріплена певна система прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, втілення яких гарантує діяльність та розвиток держави на демократичних, соціальних та правових основах. Втім, конституційні права і свободи обдаровані найвищою юридичною силою, основна частина з яких, звичайно, не є абсолютними, адже їх здійснення може бути обмежене в законному порядку. Так, такі обмеження можуть стосуватись у питаннях захисту здоров'я населення, безпеки суспільства та держави, територіальної цілісності, прав і свобод громадян, забезпечення правопорядку і т.д. Але, аналізуючи та досліджуючи дане питання, авторами було приділено та сконцентровано увагу на ті випадки, які зосереджуються на питаннях щодо основних прав і свобод людини та громадянина в особливих умовах цих правових режимів, та розкриваються відповідно до статей Конституції України, основних законів, які врегулюють дане питання, а саме: «Про правовий режим воєнного стану». З огляду на події, що відбуваються у нашій державі, зазначені нормативні акти почали діяти та увійшли у свою законну силу на усій території нашої держави. У зв'язку з цим гостро постає питання про необхідність розробки та вдосконалення нормативно-правових актів, які належним чином будуть забезпечувати та захищати людину та громадянина нашої держави в умовах обмежень, як з практичної точки зору, так і з науково-теоретичної.

Ключові слова: конституційно-правовий захист, соціальні права громадян, правовий режим воєнного стану, Конституція України, адміністративно-правове забезпечення, Збройні сили.

The article is devoted to highlighting the issue of protecting the social rights of citizens, the conditions that caused certain restrictions in connection with the introduction of the legal regime of martial law, the impact of these restrictions on the constitutional rights of man and citizen in special conditions. Today, at the legislative level of our state, a certain system of rights, freedoms and obligations of man and citizen is enshrined, the implementation of which guarantees the activity and development of the state on democratic, social and legal foundation.

However, constitutional rights and freedoms are endowed with the highest legal force, the main part of which, of course, is not absolute, because their implementation can be limited in accordance with the law. Thus, such restrictions can concern issues of protecting the health of the population, security of society and the state, territorial integrity, rights and freedoms of citizens, ensuring law and order, etc. However, analyzing and researching this issue, the authors paid and concentrated attention on those cases that focus on issues of fundamental rights and freedoms of man and citizen in the special conditions of these legal regimes, and are disclosed in accordance with the articles of the Constitution of Ukraine, the basic laws that regulate this issue, namely: "On the legal regime of martial law."

In view of the events taking place in our country, the aforementioned regulatory acts have come into effect and entered into legal force throughout the territory of our country. In this regard, the question of the need to develop and improve regulatory and legal acts that will properly secure and protect the person and citizen of our country in conditions of restrictions, both from a practical point of view and from a scientific and theoretical one, is acutely raised.

Key words: constitutional and legal protection, social rights of citizens, legal regime of martial law, Constitution of Ukraine, administrative and legal support, Armed Forces.

Метою статті є комплексна правова характеристика механізму конституційно-правового захисту соціальних прав людини і громадянина в Україні в особливих умовах, зумовлених війною, аналіз рівня та якості правового регулювання конституційно-правового захисту соціальних прав та свобод, а також конституційно-правова характеристика теоретичних основ і практичного застосування механізму конституційно-правового захисту прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану в Україні.

Постановка проблеми. Військове вторгнення Збройних сил російської федерації в Україну докорінно змінило всі сторони українського суспільства та української держави.

Україна давно стала на шлях незалежного і демократичного розвитку, але внаслідок війни вона зіткнулася з абсолютно неочікуваними проблемами, її правова та нормативна система була недосвідченою, а зміни, які стихійно відбувалися внаслідок війни спричинили певні обмеження конституційних норм що було вимушеними діями з боку держави. З 24 лютого 2022 року в Україні діє воєнний стан, який запроваджено на всій території країни Указом Президента України та чітко визначає, що окремі конституційні права і свободи людини та громадянина можуть бути обмежені.

На ряду зі складною ситуацією геополітичних процесів в Україні в умовах війни, соціальна сфера є важливим державним напрямком, який сфокусований на захист в першу чергу не захищених категорій громадян, забезпечення соціального захисту військовослужбовців та їх сімей. Оскільки соціально орієнтована держава вирізняється високим рівнем соціального захисту населення, розвиненою соціальною політикою та значними соціальними виплатами як на державному, так і на регіональному рівнях, що і є основним завданням. Такий підхід до державної політики є основою соціальної стабільності й високого рівня життя громадян, але потребує значних витрат та ефективних управлінських рішень.

Військове вторгнення до України військами російської федерації радикально змінило всі аспекти життєдіяльності українського суспільства та Української держави. Виклики які постали перед Україною зумовили непередбачувані проблеми, що виявили недостатнє нормативно правове регулювання, відсутність кваліфікованих кадрів соціальної сфери які спроможні швидко вирішувати питання по запитам відповідних категорій громадян, недосконалість інформаційних баз даних що можуть швидко аналізувати та реєструвати запити для подальшого опрацювання, загальна картина виявилася неготовою повною мірою до стихійних змін, які принесла війна. Законодав-

ство про воєнний стан передбачає можливість обмеження деяких прав і свобод, що може торкатися і соціальних гарантій. Наприклад, можуть бути тимчасово призупинені деякі соціальні виплати або обмежена доступність до певних соціальних послуг. У тому числі воєнні дії можуть призводити до руйнування інфраструктури, що утрудняє надання соціальних послуг. Міграція населення, мобілізація та інші наслідки війни також впливають на необхідність соціальних прав.

Варто зазначити що пріоритетами оборони в умовах війни є той фактор, що держава змушена перенаправляти значні ресурси на оборону та безпеку, що може призводити до скорочення фінансування соціальної сфери, що спричиняє розподіл ресурсів нерівномірно через різний рівень ураженості різних регіонів.

Прогалини в законодавстві спричинює ситуацію за якої існуюче законодавство може не враховувати всіх особливостей воєнного стану, що створює правові прогалини.

Хочемо підкреслити, про наявність недостатньої адаптації до нових умов державного регулювання соціальної сфери, а законодавство потребує швидкої адаптації до нових реалій, що виникають під час війни.

Конституція України передбачає широкий спектр соціальних прав для громадян. Важливу роль у реалізації цих прав відіграє забезпечення соціальних прав різних незахищених категорій громадян в умовах війни, що є одним із ключових аспектів державного регулювання та компонентів соціальної системи держави. Незважаючи на значну увагу з боку держави та суспільства до питань соціального захисту, залишається відкритою проблема ефективного правового регулювання застосування інформаційних технологій у цій сфері.

З розвитком інформаційних технологій розвинені країни активно переходять до електронного документообігу та створення електронних реєстрів, що допомагає систематизувати інформацію, яка раніше зберігалась на паперових носіях. Це сприяє формуванню централізованої системи реєстрів, що дозволяє уникнути дублювання інформації та забезпечити доступ до неї для державних установ і фахівців, які приймають відповідні рішення. Для громадян наявність таких реєстрів спрощує процедуру отримання адміністративних послуг у соціальній сфері.

Світовий досвід свідчить, що впорядковані відносини у соціальній сфері не лише підвищують якість життя, але й впливають на формування позитивного ставлення громадян до держави та її управлінських процесів. Впровадження сучасних інформаційних технологій у систему соціального захисту дає можливість не тільки підвищити ефективність надання соціальних послуг, а й зробити ці послуги доступнішими для громадян.

У контексті євроінтеграційних процесів України актуальним є вивчення та узагальнення європейського досвіду щодо впровадження інструментів державного управління соціальними послугами. Це передбачає реформування національної системи інформаційного забезпечення соціальної сфери, гармонізацію та адаптацію її відповідно до європейських норм і стандартів. Усе це вказує на необхідність удосконалення адміністративно-правового регулювання використання інформаційних технологій у реалізації та захисті соціальних прав громадян в Україні. Така модернізація дозволить підвищити рівень надання соціальних послуг, зробить їх більш прозорими та доступними, що в результаті сприятиме забезпеченню соціальної стабільності та захисту прав громадян.

Переважаюча більшість інформаційних технологій та коло інформації, забезпечує реалізацію соціальних прав громадян, та циркулює в інформаційних ресурсах соціальної сфери, а саме до неї ми відносимо відомості: що дають можливість звернутись за державною соціальною допомогою на дітей; про соціальний статус громадянина; що містяться у свідоцтві про загальнообов'язкове дер-

жавне соціальне страхування, в пенсійному посвідченні, у електронній пенсійній справі; про інвалідність особи; про заробітну плату, сплачені страхові внески, розмір пенсії; про призначення житлових субсидій, соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям; про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Хочемо акцентувати увагу на концепції змісту та особливостей механізму адміністративно-правового регулювання використання інформаційних технологій у соціальній сфері через конкретизацію його ознак, елементів та формулювання авторського поняття як комплексу визначених правовими нормами взаємоузгоджених алгоритмів впливу на дії фізичних та юридичних осіб - учасників соціальних правовідносин, що забезпечується за допомогою інформаційних технологій та автоматизації процесів соціальної підтримки та захисту громадян.

Нажаль в умовах правового режиму воєнного стану, процес державного регулювання складний, тому спостерігається відсутність законодавчого регулювання системного підходу до висвітлення правового статусу суб'єктів реалізації, забезпечення та захисту соціальних прав громадян, а також співвідношення цих повноважень та інформаційних технологій. Важливим аспектом є необхідність законодавчого визначення правового статусу їх посадових осіб, повноваження відповідних служб, підрозділів щодо збору та обробки інформації категорій громадян яким передбачається соціальне забезпечення, особливості їх інформаційної взаємодії та відповідальність за порушення правил використанні соціальної інформації з Єдиної інформаційної системи соціальної сфери. Це дозволило б виокремити недоліки функціонування цих суб'єктів, запропонувати напрями удосконалення законодавства в частині їх інформаційної взаємодії в соціальній сфері та встановлення ефективних заходів впливу на порушників відповідних правил обігу соціальної інформації.

Отже, аналізуючи норми національного законодавства, можна зробити висновок, що встановлення повного переліку прав і свобод людини і громадянина на рівні Конституції України свідчить про те, що держава і національний законодавець у максимальному обсязі забезпечує виключний і переважний захист окремих прав і свобод. Водночас доцільно дослідити конституційно-правовий захист інших осіб, не передбачених ст. 64 Конституції України. З теоретичної точки зору також необхідно підкреслити, що обмеження, які встановлюються щодо відповідних конституційних категорій прав і свобод людини і громадянина, можуть бути застосовані лише за наявності:

- встановлювані обмеження повинні відповідати принципам верховенства права; обмеження мають застосовуватися виключно в порядку, встановленому конституційним законом;

- застосування обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснюється лише у випадках, коли існує об'єктивна і законна мета такого обмеження;

- ті, що встановлювані обмеження мають бути необхідними в демократичному суспільстві, передбачає пропорційне втручання держави в конституційні права і свободи членів суспільства [5].

Водночас слід звернути увагу на норми, які проаналізовано. Ст. 64 Конституції України, якою встановлено, що конституційні права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені: лише в обсязі та у випадках, передбачених Конституцією України; лише за виняткових умов, включаючи введення воєнного або надзвичайного стану в державі; тільки на певний період часу [1]. Додатково слід виокремити положення ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», з якого випливає, що обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина запроваджуються виключно у випадку існування загрози [2]. Можна перекопатися, що ті обме-

ження конституційних прав та свобод людини і громадянина, що запроваджені Указом Президента України від 24.02.2022 року та діють станом на сьогодні, є повністю легітимними, оскільки їх запровадження зумовлене існуванням об'єктивної воєнної загрози, повністю відповідають вимогам ст. 64 Конституції України.

Водночас Конституція захищає врегульовані її нормами права і свободи, які, однак, можуть бути обмежені, запровадивши на рівні конституційно-правових норм юридичну силу вищого рівня повноважень щодо їх обов'язкової дії обмежень, а також виключний порядок застосування цих обмежень встановлюється законом. Тому, з одного боку, Конституція України гарантує та гарантує обов'язковість відновлення протягом певного строку обмеженого обсягу конституційних прав і свобод людини і громадянина, а з іншого боку, Конституція забезпечує, що найімовірніше обмежене застосування цих прав може існувати лише у випадках, коли це передбачено законом, а також у випадках об'єктивної необхідності такого застосування. Крім того, слід зазначити, що всі обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, запроваджені в період дії воєнного стану в Україні, були здебільшого з метою соціальної безпеки, а також соціальної безпеки. сама держава від ворожих нападів і захоплення, а захищене суспіль-

ство і ефективна держава, цей механізм відіграє важливу роль в існуванні здатності держави забезпечувати і гарантувати всі конституційні права і свободи людини і громадянина в цілому.

Висновок. Сьогодні перед Українською державою постають нові виклики в усіх сферах життя суспільства, а тому правова система, яка є правовим регулятором суспільства, швидко змінюється та адаптується до умов сьогодення.

Для вирішення цих проблем необхідно забезпечити баланс між безпекою та правами людини. Обмеження прав і свобод повинні бути пропорційними та тимчасовими. Розробити ефективні механізми соціального захисту, шляхом розроблення та впровадження програми соціальної підтримки, спрямовані на захист найбільш вразливих категорій населення. Зміцнити правову систему. Потрібно забезпечити доступність правосуддя та ефективну роботу правоохоронних органів.

Залучати міжнародну допомогу. Міжнародна спільнота може надати значну допомогу у вирішенні гуманітарних проблем та відновленні соціальної інфраструктури.

Конституційно-правовий захист соціальних прав громадян в умовах воєнного стану є складним завданням, яке вимагає спільних зусиль держави, громадянського суспільства та міжнародної спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Указ Президента України «Про впровадження правового режиму воєнного стану» № 64/2022 від 24.02.2022 р.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28.
3. Корнієнко М.В. права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 27–31.
4. Кулініч О. О. Гарантування прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах воєнного стану: загальна характеристика. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 59–63.
5. Myroniuk R., Myroniuk S., Kuntsevych I. Features of public administration in the field of road infrastructure in Ukraine and taking into account the EU standards for its improvement. *Philosophy, Economics and Law Review* : Scientific journal. 2021. Vol. 1. P. 86–97.